

Dictionar enciclopedic de filosofie

Autor: Capcelea, Valeriu
Editura: PRO UNIVERSITARIA
Cod de bare: 9786062623272

Descriere produs

„Dictionar enciclopedic de filosofie constituie o sinteza a bogatiei spirituale acumulate de milenii in gandirea filosofica mondiala si nationala, care poseda nu numai o destinatie didactica, informativa, dar si una integrativa, ce are ca obiectiv, familiarizarea si inglobarea unui numar cat mai mare de persoane, cu directiile, ideile, doctrinele si teoriile filosofice, a unui numar cat mai mare de oameni, care pot sa se alature la valorile inestimabile ale filosofiei, sa - si formeze o constiinta filosofica individuala, iar pe acest fundal sa poata dea raspuns la cele mai stringente probleme ce il preocupa pe om: sensul vietii, cunoasterea de sine sub aspectul propriei identitati, a raportului cu lumea istorica si existenta cosmica, cu Divinitatea etc.

Acest dictionar este destinat atat cititorului preocupat de problematica filosofica si studierea intelepciunii acumulate de omenire timp de milenii, cat si studentilor care studiaza filosofia. In el este infaptuita o trecere in revista a istoriei filosofiei mondiale (in primul rand, a celei europene) si nationale.

Totodata sunt reprezentate obiectul, problemele filosofice si metodologice, functiile filosofiei si cele mai impo...

ARGUMENT

Filosofia a parcurs o cale de circa trei milenii constituindu-se ca o preocupare a spiritualității umane și formă specifică a conștiinței sociale. În decursul miilor de ani s-a conturat necesitatea omului de a-și pune diverse întrebări, de a le atribui diferite nuanțe și de a căuta răspunsurile adecvate la ele. În toate epocile istorice filosofia a îndeplinit o importantă funcție socială, călăuzind atitudinile individuale sau de grup, orientând acțiunile umane transformatoare. Societatea post-modernă nu face excepție pentru că și în prezent individul uman și grupurile sociale se confruntă cu probleme de filosofie, cu accente specifice începutului de mileniu, încercând să găsească răspunsuri la întrebările stringente, apărute pe baza înțelepciunii milenare.

Dicționarul enciclopedic de filosofie reprezintă o sinteză a tezaurului acumulat de milenii în gândirea filosofică mondială și națională, având, nu numai o destinație didactică, informativă, dar și una integrativă, care are scopul de a îngloba și familiariza cu ideile, concepțiile și teoriile filosofice un cerc cât mai mare de oameni care se vor atașa la valorile inestimabile ale filosofiei. De aceea, acest dicționar este adresat atât celor preocupați de problematica filosofică, de cunoașterea înțelepciunii acumulate de omenire timp de câteva milenii, cât și studenților care studiază filosofia. El cuprinde o trecere amplă în revistă a istoriei filosofiei mondiale (în primul rând, a celei europene) și naționale, reflectând cele mai importante domenii filosofice propriu-zise: *ontologia*, *gnoseologia* și *epistemologia*, *metodologia*, *axiologia* și *praxiologia*, *filosofia culturii*, *civilizației* și a *comunicării umane*.

În *dicționarul enciclopedic de etică* la fiecare materie este indicată literatura care este folosită în redarea problemelor filosofice de către autor, dar, totodată, prin intermediul ei cititorul este invitat să cerceteze de sine stătător chestiunile ce îi interesează, pentru a-și completa și aprofunda cunoștințele.

CUVÂNT-ÎNAINTE

Filosofia dintotdeauna a fost și rămâne o știință, artă, atitudine în fața vieții, ce presupune a vedea viața cu ochii larg deschiși, ce ne îndeamnă să cercetăm marile mistere, să privim cu mirare la armonia ce există în Univers, să ne punem întrebări legate nu numai de el, ci și față de noi înșine, de ființa umană în general, pentru a fi mai oameni decât suntem prin alegerea scopurilor și valorilor ce ne călăuzesc spre împlinirea sensului pe care i-l dăm vieții. În mileniul trei al civilizației umane problema locului, rolului și viitorului filosofiei, a rostului omului în viața socială sunt probleme foarte actuale, deoarece în societate se produc schimbări și transformări profunde.

Este evident că majoritatea oamenilor în societatea post-modernă vrea ca totul să se reducă la utilitate, iar din această cauză, atitudinea față de filosofie este negativă, pe motiv că ea este considerată o cunoaștere, rezultatele căreia nu pot fi aplicate în practică. Astfel, accentul se pune pe mitul fals care i se atribuie în mod greșit lui Aristotel, conform căruia filosofia reprezintă cunoașterea în sine, inițială, care nu este efectuată pentru a materializa un anumit scop pragmatic. În această ordine de idei, este necesar să remarcăm faptul că filosofia de la începuturile sale a avut un caracter practic (să ne amintim despre filosofia practică a lui Aristotel).

Actualmente caracterul pragmatic al filosofiei se manifestă prin apariția filosofiei sociale, filosofiei juridice, filosofiei religiei, filosofiei fizicii, filosofiei biologiei, eticii aplicate, deontologiei profesionale, bioeticii, eticii ecologice etc. Astfel, filosofia are atât o menire specific teoretică, de a oferi instrumentele fundamentale ale cunoașterii omenești, cât și o menire practică, umană, ca fundament al diferitelor conduite și moralități, ca modalitate ce ne învață să trăim, să acționăm corect, să fim fericiți. Astăzi ca și mii de ani în urmă, omul își pune întrebările: „Cine sunt?”, „De ce sunt?”, „Cum sunt?” și, mai ales, „Pentru ce sunt?”, „Unde?”, „Când?”, „Care este vocația mea?”, prin care încearcă să-și edifice propriul sens, distinct de celelalte ființe existente. În acest context, doar filosofia ne poate oferi răspunsuri adecvate la aceste chestiuni. Prin urmare, filosofia nu este doar o modalitate de reflecție generalizatoare a omului asupra lumii, ci și o cale de pătrundere a gândirii acestuia în esența existenței în general și a existenței umane, în special.

În acest *dicționar enciclopedic* vom demonstra că filosofia nu este doar o relictă a unor epoci trecute, pe care ar trebui fie să o eliminăm sau să o înlocuim cu altceva. În acest sens, filosofia constituie o modalitate de a suplini nevoia pentru o „mentenanță intelectuală”, ea constituie un instrument de educație pentru oameni maturi, o modalitate de a înțelege lumea în care noi existăm. În acest sens, ne raliem opiniei filosofului român M. Flonta, care consideră că filosofia reprezintă un exercițiu al gândirii, că toți cei care studiază trebuie să aibă acces la filosofie. După el, o minte

exersată, activă, inovativă și critică nu e un lux, iar filosofia poate să faciliteze formarea ei. Din acest punct de vedere, învățământul filosofic sau chiar discuția filosofică poate aduce o contribuție importantă la formarea unei astfel de minți¹. În viziunea noastră, rostul filosofiei l-a remarcat cât se poate de sugestiv filosoful român C. Noica: „Filosofia e sortită, ca fiind conștiință a rațiunii orientate, să arate către ce este cu adevărat orientată rațiunea. Ea singură duce până la capăt mișcarea rațiunii; făcând-o să nu rămână simplu impuls rațional și simplu fanatism al consecvenței, ci luminând întreaga ei desfășurare către împlinirea întregului ei rost. În sensul acesta, nu numai regii ar trebui să fie filosofi, dar fiecare ființă umană, purtătoare de rațiune cum este, nu se poate împlini decât prin filosofie”². Prin urmare, oamenii trebuie să încerce să se familiarizeze cu conceptele filosofice, să-și formeze o conștiință filosofică individuală, iar pe acest fundal să poată să dea răspuns la cele mai stringente probleme care îl preocupă pe om: sensul vieții, cunoașterea de sine sub aspectul propriei identități, a raportului cu lumea istorică (ca totalitate a evenimentelor și întâmplărilor vieții reale), a raportului cu lumea cosmică, cu Divinitatea etc.

Acest *dicționar enciclopedic* reprezintă o continuare firească a celor 5 ediții a manualelor de *Filosofie* apărute în Republica Moldova la Editura Arc, a unui *Tractat de filosofie* ce a văzut lumina tiparului la Editura Pro Universitaria din București, a trei manuale de *Filosofia socială* și trei manuale de *Filosofia juridică* editate în Republica Moldova și România la Editurile Arc, Universul Juridic și Pro Universitaria³.

Dicționarul în cauză nu ridică pretenții deosebite de „originalitate”. Ne-am străduit să sistematizăm și să reorganizăm teme și soluții existente, elaborate sau numai

¹ A se vedea: Flonta, M., (2016), *Drumul meu spre filosofie*, București, Editura Humanitas.

² Noica, C., (1981), *Încercare asupra filosofiei tradiționale*, vol. II. În: *Tratat de ontologie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, p. 124-125.

³ A se vedea: Capcelea, V., (1998), *Filosofie. Introducere în filosofie și în studiul principalelor domenii ale filosofiei*: man. pentru instit. de învăț. superior, Chișinău, Editura Arc. 400 p.; Capcelea, V., (2001), *Filosofie*: man. pentru instit. de învăț. superior. Ed. a 2-a revăzută și adăugită, Chișinău, Editura Arc. 412 p.; Capcelea, V., (2002), *Filosofie*: man. pentru instit. de învăț. superior. Ed. a 3-a revăzută și adăugită, Chișinău, Editura Arc. 444 p.; Capcelea, V., (2005), *Filosofie*: man. pentru instit. de învăț. superior. Ed. a 4-a revăzută și adăugită, Chișinău, Editura Arc. 448 p.; Capcelea, V., (2013), *Filosofie*: man. pentru instit. de învăț. superior. Ed. a 5-a revăzută și substanțial adăugită, Chișinău, Editura Arc. 492 p.; Capcelea, V. (2009), *Filosofie socială. Introducere în istoria filosofiei sociale și în studiul problemelor ei fundamentale*: man. pentru facultățile socio-umanistice. Chișinău, Editura Arc. 540 p.; Capcelea, V.; Movileanu, P.; Braga, M., (2019), *Filosofie socială : Manual pentru instituțiile de învățământ superior cu profil economic, tehnic și tehnologic*, Chișinău, S.n. (Tipog. UPS „I. Creangă”). 266 p.; Capcelea, V., (2019), *Filosofie socială: curs universitar*, București, Editura Pro Universitaria. 417 p.; Capcelea, V., (2020), *Tractat de filosofie*, București, Editura Pro Universitaria. 406 p.; Capcelea, V., (2004), *Filosofia dreptului*: man. pentru instit. de învăț. superior, Chișinău, Editura Arc. 572 p.; Capcelea, V., (2011), *Filosofia juridică*: man. pentru instit. de învăț. superior, Chișinău, Editura Arc. 438 p.; Capcelea, V., (2019), *Filosofia juridică. Introducere în istoria filosofiei juridice și în studiul principalelor domenii ale ei: curs universitar*, București, Editura Universul juridic. 319 p.

intuite. Dacă pe parcursul lucrării au apărut, în analizele și abordările noastre anumite idei, reflecții și elemente de „originalitate”, rămâne în seama specialiștilor să le aprecieze. Ceea ce ne-a interesat pe noi, în special, a fost explicarea problemelor cu care se ocupă filosofia de circa 3000 de ani și nu „originalitatea” sau „paternitatea ideilor”.

A

ABÉLARD PIERRE (1079-1142) s-a născut la Le Pallet, Franța. A fost un filosof și teolog francez, care avea cunoștințe vaste, iar inteligența, farmecul și chiar aroganța lui au atras o generație dintre cele mai bune minți ale Europei la Paris pentru a învăța de la el. În opera principală *Da și nu*, el afirma necesitatea plasării credinței pe baze raționale. P. Abélard susținea ideea că *Sfânta Scriptură* și tainele Bisericii nu au nevoie să fie preventiv gândite și puse pe baze raționale, or, autoritatea dogmelor creștine trebuie să fie dovedită de rațiune.

În ultima perioadă universitară din anii 1130, P. Abélard s-a orientat, în primul rând, către *etică* și *teologie*. Cele două lucrări etice majore ale lui Abélard – *Ethica sau Scito te ipsum* (Cunoaște-te pe tine însuși) și *Dialogul dintre un filosof, un evreu și un creștin* (Collationes) – au fost scrise la sfârșitul anilor 1130. În lucrarea *Ethica sau Scito te ipsum* a analizat conceptul de păcat și a ajuns la concluzia că acțiunile omului nu fac o persoană mai bună sau mai rea în ochii lui Dumnezeu, deoarece lucrurile în sine nu sunt nici bune, nici rele. Ceea ce este important pentru Dumnezeu este intenția omului, iar păcatul nu este ceea ce face el, dar acordul fără echivoc al minții umane cu ceea ce știe că nu trebuie să facă. Prin urmare, P. Abélard a dezvoltat o formă a intenționalismului conform căruia corectitudinea sau greșeala morală este o funcție a intențiilor omului. El a dezvoltat o tratare pur intuiționistă a erorii morale. Cu toate acestea, pentru a evita tipul de subiectivism sau relativism pe care abordarea lui ar putea-o sugera inițial, el afirma o relatare mai complicată a echității morale. Conceptul lui P. Abélard despre echitatea și eroarea morală ce rezultă din credința că Dumnezeu reprezintă atât bunătatea, cât și iubirea și astfel, ni se poruncește să-l iubim pe Dumnezeu și pe aproapele nostru. Intențiile bune demonstrează dragostea pentru Dumnezeu și aproapele, iar intențiile rele disprețuiesc această iubire. Orice intenție de a face ceea ce cineva crede că este greșit denotă desconsiderarea lui Dumnezeu ca sursă a oricărei iubiri și, de asemenea, disprețul față de aproapele ca victimă imediată a lipsei iubirii. Cel care intenționează să facă ceea ce crede că este bine, în mod similar, intenționează să demonstreze dragostea. O astfel de persoană nu comite nici o vină morală, dar dacă vrea să fie cu adevărat bun din punct de vedere moral, credința sa trebuie să fie corectă.

LITERATURĂ:

Abélard, P., (1993), *Etica*, București, Editura Paideia; Abélard, P., (1979), *Dialogue between a Philosopher, a Jew, and a Christian (or Collationes)*; Orlandi, G. and Marenbon, J., (trans), (2001), *Peter Abélard: Collationes*, Oxford medieval texts, Oxford, Clarendon also translated in Spade; Marenbon, J., (1997), *The Philosophy of Peter Abelard*. Cambridge, Cambridge University Press; Gilson, Et.,(2022), *Filosofia în evul mediu. De la începuturile patristice – sfârșitul secolului al XIV-lea*, București, Editura Trei; Capcelea, V., (2020), *Tractat*

de filosofie, București, Editura Pro Universitaria; Neacșu, A., (2015), *Viciu, păcat și vină în etica lui Abélard*, În: Analele Universității din Craiova, seria filosofie, 2, nr. 36.

ABORDAREA SISTEMICĂ

Abordarea sistemică reprezintă o metodă de cercetare a realității, de creare a reprezentărilor cognitive despre ea și proiectarea intervențiilor, reieșind din faptul unui sistem complex și dinamic cu elemente interconectate. Aceasta implică analiza modului în care diferitele componente ale unui sistem interacționează și se influențează reciproc, mai degrabă decât se concentrează pe părți izolate. Acest tip de abordare implică analiza complexității, interdependenței și interconectării elementelor dintr-un sistem și se concentrează pe modul în care componentele interacționează și se influențează reciproc, axându-se pe dinamica și procesele din interiorul sistemului. *Abordarea sistemică* include în sine un ansamblu de metode de cercetare și construire, moduri de descriere și explicare a obiectelor complexe în dezvoltare, care au o structură ierarhică cu multe niveluri, ce se autoreglează (sistemele biologice, psihologice, sociale etc.).

Descompunerea cunoașterii într-o succesiune liniară de cauze și efecte, principii și consecințe logice, specifică demersului rațional-analitic, care a dominat în știință, a dus procesul cognitiv la impas. În acest sens, *abordarea sistemică* a recentrat atenția de la părți la întreg, propunând o optică diametral opusă: deducerea proprietăților elementelor din starea calitativă funcțională a întregului. În acest fel, accentul s-a deplasat spre studiul dinamicii structurilor. Etapa contemporană de evoluție a *metodologiei abordării sistemice* este dominată de modele adaptabile cu autoorganizare, care se bazează pe conexiunea inversă pozitivă, destabilizatoare, dar care realizează căutarea unor noi forme și combinații funcționale, deoarece: nu toate perturbările trebuie considerate disfuncții.

Abordarea sistemică este o metodă ce studiază realitatea pentru a dezvălui integritatea obiectului, evidențiază tipurile diverselor legături ale obiectului și reunirea lor într-un tablou teoretic unic. În sec. XX-XXI această metodă ocupă unul dintre locurile de frunte în cunoașterea științifică, deoarece în știință principalele probleme vizează organizarea și funcționarea obiectelor complexe, iar gnoseologia operează cu sisteme, ale căror aspect și structură nu sunt atât de evidente și necesită o studiere specială în fiecare caz aparte.

Metodologia sistemică poate fi aplicată în diverse domenii: procesul de învățământ, management, guvernare sau alte domenii complexe, unde o viziune de ansamblu este esențială pentru înțelegerea și rezolvarea problemelor existente.

LITERATURĂ:

The Cambridge Dictionary of Philosophy, (1999), *Second Edition*, General Editor Robert Audi, New York, Cambridge University Press; *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (2022), ediție de Edward N. Zalta, Fall; *Enciclopedia de FILOSOFIE și științe umane*, (2007), București, Editura ALL Educațional; Ortega, y Gasset J., (1999), *Ce este filosofia? Ce este cunoașterea?* Traducere de

Sorin Mărculescu, București, Editura Humanitas; *Teoria cunoașterii științifice*, (1982), Coord. Ștefan Georgescu, Mircea Flonta, Ilie Pârvu, București, Editura Academiei RSR; Pârvu, I., (1998), *Introducere în epistemologie*, Iași, Editura Polirom; *Новая философская энциклопедия: в 4 т.* (2010), / Институт философии РАН, 2-е изд., испр. и допол., Москва, Мысль.

ABSTRACT ȘI CONCRET (lat. *abstracțio* – abstragere, abstractizare, abatere; *concretio* – condensare)

„*Abstractul*” și „*concretul*” sunt categorii filosofice ce examinează diferite laturi ale obiectelor și fenomenelor. *Abstractul* reprezintă o metodă general-științifică care reproduce în mod imaginar o însușire, o relație, un aspect al obiectului, îl simplifică și examinează unilateral, nedezvoltat. *Concretul* constituie o metodă contrară *abstractului*, care tratează obiectul din punct de vedere multilateral, cu toate atributele și relațiile sale, ca un tot întreg, dezvoltat. Procesul de cunoaștere este compus din două etape: de la *concret* ca obiect de studiu, care există în afara noastră, obiectiv, la *abstract* în gândire și a două, de la *abstract* în gândire la *concret* tot în gândire.

Prin urmare, *abstractul* este un concept care nu este asociat cu un obiect sau fenomen specific, ci mai degrabă o generalizare, o idee sau o proprietate luată izolat de un lucru specific. Un *concept abstract* implică abstracția de la un obiect sau fenomen specific pentru a evidenția caracteristici sau proprietăți comune (frumusețe, iubire, dreptate, numere, funcții matematice). *Conceptele abstracte* sunt adesea folosite în gândire, știință și filosofie pentru a înțelege fenomene și modele complexe. Un *concept concret* se referă la un obiect, fenomen sau eveniment specific care are loc în lumea reală (masă, carte, ploaie, cer, persoană). Gândirea concretă este asociată cu percepția și înțelegerea obiectelor și fenomenelor specifice.

LITERATURĂ:

Dictionary of Philosophy, (1999), *Second Edition*, General Editor Robert Audi, New York, Cambridge University Press; *Teoria cunoașterii științifice*, (1982), Coord. Ștefan Georgescu, Mircea Flonta, Ilie Pârvu, București, Editura Academiei RSR; Pârvu, I., (1998), *Introducere în epistemologie*, Iași, Editura Polirom; Тарос, В., Сапцеева, В., (2008), *Скелет философии: учебник для факультетов социально-гуманитарных наук*, Кишинев, Editura Arc; *Новая философская энциклопедия: в 4 т.* / Институт философии РАН, 2-е изд., испр. и допол., (2010), Москва, Мысль;

ACADEMIA

Academia este școala filosofică întemeiată de Platon în anul 387 î.Hr. la Atena, în grădina lui *Academos* (erou în mitologia greacă), ce era o comuniune de cunoaștere în care se desfășurau exerciții de gimnastică și activități culturale, adesea cu invitați, se predau științele exacte pregătind studiul filosofiei atât în sine, cât și în aplicațiile ei politice. Motto-ul *Academiei*, care evidenția faptul că geometria era o preocupare fundamentală, a fost: „*Să nu intre nimeni aici dacă nu este geometru*”. Bazându-se pe prelegerile lui Platon despre *Bine* și *Dialectică*, predarea se desfășura prin dezbateri cu